

P. Josef Slavíček a jeho dosud neznámé práce související s geologickým výzkumem v letech 1901–1911

Aleš Uhlíř

Josef Slavíček (* 3. 1. 1866, Milkov, okr. Prostějov – † 6. 11. 1944, Frenštát pod Radhoštěm) byl český katolický farář, přírodovědec, archeolog, národopisec, muzeolog a kurátor muzea v Prostějově. V okruhu jeho širokých zájmů byla mimo jiné také botanika, numismatika a hodinářství. Pamětní deska na budově fary v obci Libhošť připomíná, že zde v letech 1901–1930 působil P. Josef Slavíček, archeolog, geolog, národopisec. Jako národopisec a muzeolog Slavíček nasbíral za svůj život tisíce předmětů. Geologii a paleontologii se věnoval pouze v letech 1901–1911, publikoval dvě práce a z jeho geologicko-paleontologických sbírek se u nás dochovala jen malá část. Tyto Slavíčkovy aktivity byly na počátku 20. století ojedinělé v rámci celého Rakousko-Uherska. V té době se Slavíček svým výzkumem souvků,¹ jejich původu a fosilního obsahu zařadil na přední místo v celoevropském kontextu.

S výzkumem paleontologického obsahu souvků na Novojičínsku Slavíčka o dva roky předešel MUDr. et RNDr. h. c. Mauric Remeš (* 21. 7. 1867, Příbor – † 19. 7. 1959, Dvorce, okr. Bruntál). Remeš, který se později stal významným paleontologem, se výzkumu souvků věnoval od roku 1898 do roku 1907.

Slavíček sbíral od roku 1901 v okolí Libhoště pazourky a studoval v nich fosilie. Za tři roky měl sbírku 2 500 pazourků. V seznamu zkamenělin byly zastoupeny téměř všechny skupiny mořské křídové fauny, např. mechovky, koráli, živočišné houby, ostnokožci, ramenonožci, lilijice, červi, koryši, měkkýši a dokonce obratlovci (Slavíček, 1905). Slavíček si byl vědom mimořádné vzácnosti této

P. Josef Slavíček, kolem r. 1930. Ateliér Jan Lochman ve Frenštátě p. R. Foto: Muzeum Novojičínska

¹ Horninová částice (klast) transportovaná činností ledovce.

Fara v Libhošti, 2020. Foto: Miroslava Uhlířová

sbírky, neboť – jak napsal – má „... po úmorné tříleté práci... sbírku, která jest vzácností v Rakousku.“ V roce 1905 daroval sbírku pazourků Moravskému zemskému muzeu v Brně. Dnes je sbírka považována za ztracenou. Dochovala se pouze zpráva o věnování v muzejním časopise z roku 1905 (Gába a Pek, 1999).

Slavíček správně určil severský původ zkamenělin v pazourkových souvcích (nazýval je *eratické pazourkové valouny*) a způsob, jak se k nám pazourky dostaly. Slavíček zastával dnes obecně přijímanou *ledovcovou teorii* o působení kontinentálního ledovce v dobách pleistocenních (v tehdejší terminologii diluviálních) zalednění. Tehdy to nebylo zcela obvyklé. Řada vědců zastávala *driftovou teorii*, podle níž byly kdysi severní a střední Evropa i severní Amerika zatopeny mořem, z ledovců v polární oblasti se odlamovaly velké kry, které s sebou přinášely souvky a velké bludné balvany a po roztátí je zanechaly na mořském dně. Driftové teorie dávali ještě na počátku 20. století mnozí geologové přednost. Jejím zastáncem byl zpočátku také Remeš.

Kromě fosilií v pazourcích nacházel Slavíček v okolí Libhoště odlišné fosilie zkřemenělých korálů a hub. Předpokládal, že jsou jiného než severského původu. Tím se dostal do vědeckého sporu s Remešem, který se těmito fosiliemi zabýval již dříve a předpokládal jejich severský původ. Později, když v severním Německu nebyl výskyt těchto fosilií srovnatelnými nálezy potvrzen, uvažoval Remeš o jejich původu v Horním Slezsku v oblasti kolem Opolí (tehdy německé Oppeln, dnes Opole v Polsku). Slavíček dokázal odlišit křídové fosilie korálů, hub aj. v pazourkových souvcích, které správně považoval za souvky nordického původu, od rovněž křídových fosilií zkřemenělých korálů a hub. Slavíček (1906) Remešův názor o jejich vzdáleném původu vyvrátil tím,

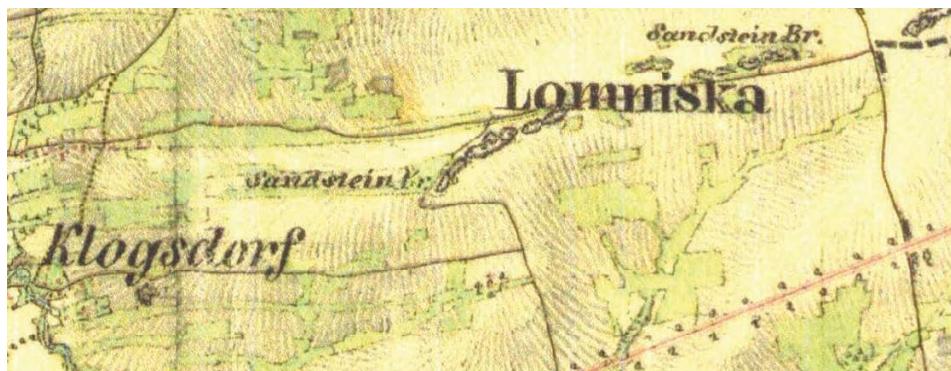
Slavíčkovy fotografie v Pamětní knize farnosti Libhoště, 2020. Foto: Aleš Uhlíř

Slavíčkovy fotografie v Pamětní knize farnosti Libhoště, 2020. Foto: Aleš Uhlíř

Slavíčkovy fotografie v Pamětní knize farnosti Libhoště, 2020. Foto: Aleš Uhlíř

Pískovcové lomy v Klokočově na mapě z II. vojenského mapování (1836–1852). Zobrazeno cca 2,8 x 1,2 km. Foto: <http://oldmaps.geolab.cz>

že objevil místo jejich původního výskytu. Šlo o dnes již neexistující lomy v Klokočově. Remeš (1907) nakonec uznal správnost Slavíčkova názoru. Slavíček se tak v tehdejším Rakousko-Uhersku dostal na přední místo výzkumu fosilního obsahu souvků na Moravě. Má prvenství v rozlišení různých druhů souvků podle jejich vzdáleného či lokálního původu.

Jako vesnický farář byl Slavíček zatížen každodenními povinnostmi. Se skromnými prostředky, které měl pro své výzkumy k dispozici, vykonal obdivuhodné dílo. Z jeho sběrů bylo v roce 1911 určeno 32 druhů korálů, z toho 14 druhů dosud nepopsaných (Trauth, 1911). Slavíčkova sbírka, zejména zkřemenělých korálů, je v Přírodovědném muzeu ve Vídni. Malá část sbírky je rozptýlena v českých muzeích (Tabášek, 1993).

Dalo by se očekávat, že po více než 110 letech od ukončení Slavíčkových geologicko-paleontologických výzkumů nelze o této mnohokrát popsaných věcech nalézt nic nového. Přesto se tak stalo. Počátkem roku 2020 upozornil autora dnes již nežijící pan Oldřich Sobek z Libhoště na fotografie pořízené Josefem Slavíčkem, které objevil na libhošťské faře. Fotografie pocházejí z let cca 1905–1911. Nacházejí se v Pamětní knize farnosti Libhoště, založené v roce 1883 farářem Ondrouškem. Jedná se o 18 fotografií velikosti 9 x 9 cm. Fotografie jsou nalepeny po šesti na třech stranách. Je to 10 fotografií pískoven, v nichž Slavíček sbíral pazourkové zkameněliny, 6 fotografií lomu v Klokočově (naleziště zkřemenělých hub a korálů) a 2 fotografie zkřemenělých korálů z Klokočova. Fotografie dokumentující Slavíčkovy výzkumy jsou opatřeny Slavíčkovými poznámkami. Jsou cenné zejména tím, že zobrazují dnes již neexistující pískovny a lomy.

Na mapě z II. vojenského mapování (1836–1852) mají lomy v Klokočově název *Lomniska* a na svém východním a západním okraji jsou označeny jako *SandsteinBr.* – Sandsteinbruch, pískovcový lom. Dnes je v prostoru zaniklých lomů pastvisko. Prolákliny, trávou zarostlé kameny a různé odstíny vegetace jsou patrnými pozůstatky po těžbě kamene.

Mezi fotografiemi lomů je jeden snímek označen jako „část lomu v Klokočově“ s detaily, které umožňují nalézt místo pořízení fotografie. Západní okraj klokočovských lomů byl poblíž kóty 348, asi 250 m ve směru na severozápad od sochy Jana Sarkandra. Odtud se lomy původně táhly v délce cca 1 000 metrů směrem na severovýchod až k nejvyššímu bodu, ke kótě 354. Počátkem 20. století byla v provozu jen část lomů.

V roce 1907 započalo jejich zasypávání (Remeš, 1907). Na Slavíčkově fotografií, pořízené pravděpodobně kolem roku 1905, jsou nad stěnou lomu v pozadí vlevo na poli snopy a vpravo je dřevěná konstrukce měřícké věže (triangulační věž) označující geodetický bod. Podle svazků obilí fotografie vznikla v létě, v době žní. Geodetickým bodem je nadmořská výška, tedy kóta 354. Osvětlení lomu a stíny odpovídají slunečnému dni a vysokému postavení Slunce na obloze. Fotografie představuje pohled ve směru na severozápad na kótu 354 (Uhlíř a Fryč, 2021).

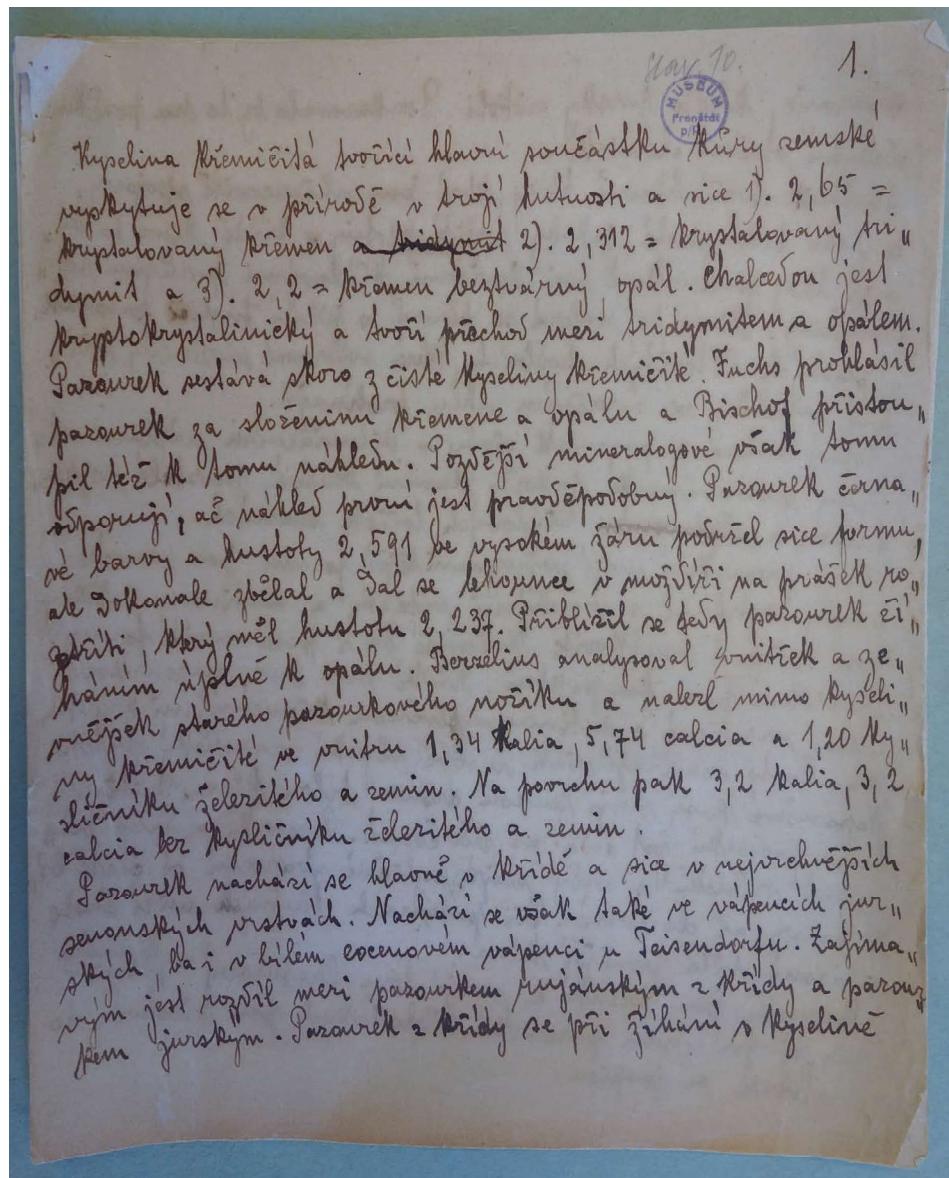

Pohled od kóty 354 ve směru na jihozápad, v němž se v délce jednoho kilometru rozkládaly klokočovské lomy. V pozadí uprostřed Libhošťská hůrka, 2020. Foto: Aleš Uhlíř

Část lomu v Klokočově.
Nové druhy Moravských klokočovských korálů: *Tchanaea rehakera*, *Mordvoffia chaetostroides*, *Cryptocoenia kikkii*, *Dryophyton coeruleum* Schleg., *Diplocoenia Moravensis*, *Diploria Starovički*, *Favia carpatica*, *Heliospora leuvera*, *Svoradia subhoerneriana*, *Svoradia bohemica*, *Svoradia austriaca* Fehl., *Tabiella moravica* a *Phyllococenia lepidoides*.

Části lomu v Klokočově na Slavíčkových fotografiích. Na levé fotografii v pozadí vlevo snopy, vpravo dřevěná konstrukce měřícké věže (kóta 354). Pod fotografiemi Slavíčkův výčet nových druhů klokočovských korálů. Pamětní kniha farnosti Libhošť, 2020. Foto: Aleš Uhlíř

První strana Slavíčkovy rukopisné studie o pazourku. Foto: Muzeum ve Frenštátě pod Radhoštěm

Některé ze Slavíčkových fotografií v roce 2021 publikoval sborník Archeologie Moravy a Slezska 2020 a Měsíčník města Příbora. Ve stejném roce uveřejnil dvě fotografie v souvislosti s pořadem o Slavíčkovi na svých webových stránkách Český rozhlas Ostrava. Všech 18 Slavíčkových snímků dosud publikováno nebylo. Pořízení

fotografií bylo autorovi umožněno díky vstřícnosti duchovního správce římskokatolické farnosti v Libhošti P. Mgr. Dušana Zeliny.

Dosud takřka neznámá byla Slavíčkova práce o pazourku, jeho vzniku a vzniku fosilií v pazourku. O její existenci se vědělo, byla zmiňována (Tabášek, 1993; Sobek, 2001), citoval ji německý odborný časopis zabývající se problematikou související s kontinentálními zaledněními (Uhlíř, 2021), avšak nikdo se jí dosud blíže nezabýval. Nachází se v Muzeu ve Frenštátě p. R. jako položka 10 fondu Páter J. Slavíček (inv. č. 2835) pod názvem *Rukopis studie p. Slavíčka o vzniku pazourkových zkamenělin. Torso. 21 listů formátu A5*. Původně bylo v názvu ještě uvedeno a později přeškrtnuto: „*S věnováním své sestře Františce Slavíčkové*“. Autor rukopis v Muzeu ve Frenštátě p. R. v lednu 2020 ofotografoval. Slavíčkovu studii o pazourku zřejmě poprvé uveřejnily jako faksimile rukopisu Souvky Plus, nepravidelně vycházející e-zpravodaj určený pro kruh zájemců o souvkovou tematiku v moravskoslezské oblasti. Čtyřicetidvostránková studie vyšla rozdělena na tři části po 14 stranách ve vydáních Souvků Plus z dubna, června a prosince 2021 (www1.souvkyplus.cz, www2.souvkyplus.cz, www3.souvkyplus.cz). Spolu se závěrečnou částí byl uveřejněn komentář Slavíčkovy práce, její kritické zhodnocení z dnešního pohledu (Gába, 2021).

Slavíčkův přehled v problematice je obdivuhodný. Ještě dnes je geneze pazourku známa spíše v hrubých rysech a průběh všech fyzikálních a chemických procesů známe jen málo. Mnohé otázky se řeší jen na úrovni hypotéz. Význam Slavíčkovy práce je hlavně v tom, že shrnuje názory na pazourek a jeho vznik známé na začátku 20. století. Kromě toho zmiňuje vývoj těchto názorů v 19. století. Do problematiky geneze pazourku vnikl Slavíček ve své době u nás nejhloběji. Pazourkovou problematiku popsal důkladněji než např. práce o pazourku publikovaná více než půl století od Slavíčkovy studie (Wetzel, 1968).

Slavíčkův rukopis nemá titul ani závěr. Práce je nedokončena, ale přesto unikátní. Slavíčkovým záměrem jistě bylo studii publikovat. O důvodech, proč se tak nestalo a proč text není dokončen, se dnes lze jen dohadovat.

Literatura:

- Gába, Z., Pek, I., 1999. *Ledovcové souvky moravskoslezské oblasti*. Okresní vlastivědné muzeum v Šumperku, Šumperk.
- Gába, Z., 2021. Komentář k rukopisu P. Josefa Slavíčka o genezi pazourků. *Souvky Plus prosinec 2021*, 37–40 [cit. 1. 12. 2021]. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20211201065533/https://www.bolatice.cz/e_download.php?file=data/editor/292cs_13.pdf&original=souvky_2021_12_plus.pdf
- Remeš, M., 1899. O zkamenělinách bludných balvanů z okolí Příbora. *První výroční zpráva Klubu přírodovědeckého v Prostějově za správní rok 1898*, 1: 5–10.
- Remeš, M., 1904. Zkameněliny bludných balvanů z okolí Příbora. *Věstník Klubu přírodovědeckého v Prostějově za rok 1903*, 6: 107–116.
- Remeš, M., 1907. Erraticum a jeho zkameněliny v poříčí Odry na Moravě. *Zvláštní otisk z Věstníku přírodovědeckého v Prostějově za rok 1907*, 10.
- Slavíček, J., 1905. Zkameněliny bludných pazourkových valounů od Libhoště u Příbora. *Věstník Klubu přírodovědeckého v Prostějově za rok 1904*, 7.: 79–84.
- Slavíček, J., 1906. Starší třetihory na Novojicku. *Zvláštní otisk z Věstníku Klubu přírodovědeckého v Prostějově*, 9: 3–12.

Slavíček, J., kolem 1909. Archiv Muzea ve Frenštátě pod Radhoštěm, Páter J. Slavíček, položka 10, inv. č. 2835, *Rukopis studie p. Slavíčka o vzniku pazourkových zkamenělin* (torso, 21 listů formátu A5). Dostupné na:

www1. *Souvky Plus duben 2021*, 11–34 [cit. 11. 4. 2021]. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20210411074811/https://www.bolatice.cz/e_download.php?file=data/editor/292cs_6.pdf&original=souvky_2021_04_zvlastni_vydani.pdf

www2. *Souvky Plus červen 2021*, 9–22 [cit. 8. 6. 2021]. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20210608104128/https://www.bolatice.cz/e_download.php?file=data/editor/292cs_7.pdf&original=souvky_2021_06_plus.pdf

www3. *Souvky Plus prosinec 2021*, 23–36 [cit. 1. 12. 2021]. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20211201065533/https://www.bolatice.cz/e_download.php?file=data/editor/292cs_13.pdf&original=souvky_2021_12_plus.pdf

Sobek, O., 2001. Josef Slavíček – kněz, národopisec, paleontolog, geolog, archeolog. *Poodří – časopis obyvatel horní Odry*, 2: 8–10.

Sobek, O., Továrek, O., Slavíčková, F., Eliášová, H., Eliáš, M., 2001. *Josef Slavíček – Život a dílo*. Osvětová beseda v Libhošti, Libhošť.

Tabášek, O., 1993. *Paleontologická sbírka P. Josefa Slavíčka*. Muzejní a vlastivědná společnost ve Frenštátě pod Radhoštěm, Frenštát pod Radhoštěm.

Trauth, F., 1911. Die oberkretazische Korallenfauna von Klogsdorf in Mähren. *Zeitschrift des Mährischen Landesmuseums*, XI. Band, 1/2 Heft: 85–192.

Uhlíř, A., 2019. Mauric Remeš a Josef Slavíček jako průkopníci výzkumu fosilií v souvcích z okolí Příbora. *Měsíčník města Příbora* 12, 23–24.

Uhlíř, A., 2021. Dílo Josefa Slavíčka, jeho výzkumy v Libhošti, blízkém okolí (1901–1911) a průzkum Libhoště Archeologickým klubem Příbor od 70. let 20. století. *Archeologie Moravy a Slezska 2020*, 20: 165–174.

Uhlíř, A., Fryč, D., 2021. Zaniklé lomy v Klokočově, *Měsíčník města Příbora*, 5: 19–20.

Uhlíř, A., 2021. Der Beginn der Forschung an Geschiebefossilien im ehemaligen Österreich-Ungarn. *Geschiebekunde aktuell*, Heft 3/2021: 96–99. [V německém jazyce, s abstraktem v anglickém jazyce.]

Uhlíř, A., 2022. P. Josef Slavíček a jeho práce z let 1901–1911, e-časopis *Osel Objective Source E-Learning* [cit. 6. 4. 2022]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20220406191450/https://www.osel.cz/12258-p-josef-slavicek-a-jeho-prace-z-let-1901-1911.html>

Wetzel, O., 1968. *Feuerstein – der Stein der Steine*. Wanderndes Museum Schleswig-Holstein, Heft 2, Neumünster.

Jiné zdroje:

www.oldmaps.geolab.cz

P. Josef Slavíček und seine bisher unbekannten Arbeiten, die mit der geologischen Forschung in den Jahren 1901–1911 zusammenhängen

Beschrieben werden die ersten Forschungen der Fossilien in Geschieben in Nordmähren am Anfang des 20. Jahrhunderts. Mauric Remeš und Josef Slavíček werden erwähnt. Josef Slavíček (* 3. 1. 1866 in Milkov, Bezirk Proßnitz/Prostějov – † 6. 11. 1944 in Frenštát pod Radhoštěm) war ein tschechischer katholischer Pfarrer, Naturforscher, Völkerkundler und Archäologe. Er sammelte seit dem Jahr 1901 um Liebisch/Libhošť Feuersteine mit Fossilien und oberkretazische Lokalgeschiebe mit Korallen. Im Jahr 2020 wurde im Gedenkbuch des Pfarrsprengels in Libhošť die ursprüngliche Fotodokumentation seiner Forschung gefunden. Es wird die Arbeit von Slavíček über Feuerstein, den Prozeß dessen Entstehung und Entstehung der Fossilien im Feuerstein, die um 1909 geschrieben wurde und als eine Handschrift aufbewahrt ist, erwähnt.

(Aleš Uhlíř)